

רפאל שנוור

המחול בכרמים בט"ו באב וביוה"כ

בט"ו באב וביום הכיפורים נהגו בנות ישראל לצאת ולחול בכרמים. ימים אלה מכונים בפי חז"ל כימים הטובים ביותר שהיו לישראל, והדבר אומר דרשני.

וכי יאה לבנות ישראל הצנועות לנהוג מנהג שכזה, ובפרט ביום הקדוש יום הכיפורים? מאמר זה ינסה לתת כיוון לביאור הענין.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים, ומה היו אומרות: בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה וכו'.

תנו רבנן: יפיפות שבהן מה היו אומרות – תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן מה היו אומרות – תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים. מכוערות שבהם מה היו אומרות – קחו מקחכם לשום שמים, ובלבד שתעטרונו בזהובים¹.

מדרש חכמים זה דורש הסבר.

קצת קשה להבין כיצד בנות ישראל הצנועות והחסודות, עליהן נאמר: 'כל כבודה בת מלך פנימה' יצאו כך לכרמים, התנהגות שיש בה לכאורה חוסר צניעות? במיוחד אינו מובן מדוע דוקא ביוה"כ, היום הקדוש ביותר בחרו בהתנהגות שכזו? כמו"כ יש להבין מה כ"כ 'טוב' בימים שבנות ישראל יוצאות לחול בכרמים? מדוע אלו הימים הטובים ביותר שהיו לישראל?

א. תפקיד האשה

ידועים מאמרי חז"ל המדברים לכאורה בפחיתות האשה כמו למשל: 'נשים דעתן קלה'², או למשל ברכת 'שלא עשני אשה' ועוד רבים כאלו.

1. תענית סוף פרק ד'.

2. שבת לג ע"ב.

ביאור הענין ידוע ג"כ, שחלילה לא התכוונו חז"ל לזלזל בכבודן של בנות ישראל ובמעמדן, אלא בטה"כ עמדו חז"ל על ההבדלים שבין האיש והאשה שנובעים מעצם העובדה שיש לכ"א מהם - לאיש ולאשה - תפקיד שונה כאן בעוה"ז. לכן לא שייך לדבר על עדיפות של האחד על פני השני, משום שפשוט ששניהם נצרכים בעוה"ז ולכ"א יש יתרונות כמו גם חסרונות. ובמאמרים הנ"ל עמדו חז"ל כל פעם על בחינה מסוימת שבה יש לאיש עדיפות ע"פ האשה, ואילו במאמרים אחרים, כמו למשל: 'אתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש'³ עמדו הם על יתרונות שיש לאשה ע"פ האיש.

א"כ לכ"א מהם יש תפקיד שונה, וראוי להגדיר מהו תפקידה של האשה.

למעשה, תפקידה של האשה הישראלית מתומצת היטב בפרק קכ"ח בתהילים, שם מתוארת משפחה אידאלית בישראל, משפחתו של 'כל ירא ה' ההולך בדרכיו'.⁴ האשה במשפחה כזו מתוארת כך: 'אשתך כגפן פוריה ברכתי ביתך'.⁵

בהגדרה זו כלולים שני חלקים: א. גפן פוריה - להוליד ילדים, תפקיד מובהק של האשה, וכמאמרם כאן בסוגייתנו בתענית: 'אין אשה אלא לבנים' ב. ברכתי ביתך - להיות ממונה על הבית וענייניו, והוא מה שנקרא - 'עקרת הבית',⁶ וכמאמר רבי יוסי:⁷ 'מימי לא קריתי לאשתי אשתי... אלא לאשתי ביתי'.⁸

שני חלקים אלו מופיעים ג"כ בפסוק אחר בתהילים:⁹ 'מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה'. שוב מופיעים כאן שני התפקידים הנ"ל: א. אם הבנים - כנגד גפן פוריה ב. עקרת הבית - כנגד ברכתי ביתך.

3. נדה מה ע"ב.

4. פסוק א'.

5. פסוק ג'.

6. ראה למשל במאירי ובעירובין פו ע"א) - "ושהאשה עקרת הבית"

7. במסכת שבת דף קיח ע"ב

8. אגב אורחא- נ' לבאר ג"כ את הפס' ב"אשת חיל" - "צופיה הליכות ביתה" וכו'; ע"פ מש"כ הרב במאמרי ראי"ה (עמ' 257) בביאור הביטוי "ציפית לישועה", שבאר הרב שעניינו של הצופה בעיר הוא להתריע על סכנות הבאות לעיר ולראות איך כל דבר שקורה קשור ומקדם את ענייני העיר. כך צריך להיות ג"כ המצפה לישועה, שכל מאורע שקורה בעולם צריך הוא לראות כיצד הוא מקדם את הגאולה. לפ"ז יש להסביר ג"כ את הפס' הנ"ל: אשת חיל שהיא "עקרת בית" - עיקר הבית, צריכה להיות כ"כ שקועה ומעורבת בהליכות הבית וענייניו, עד שכל דבר שמתרחש צריכה היא לחפש כיצד הוא מועיל ומקדם את הבית. זו היא אשת חיל!

9. בפרק קיג, פס' ט'.

ולהשלמת הענין יש להביא את לשונו הזהב של המלבי"ם עה"מ¹⁰ המסכם היטב את הנושא וז"ל:

אשתך תדמה כגפן פוריה כן תוליד בנים, וגם תדמה כגפן הנטוע בירכתי ביתך שהגם שעומד בירכתי הבית יגביה ענפיו ודליותיו עד גג הבית וסוכך משם על הבית בכלל, כן היא צנועה שוכנת באהל בירכתי הבית ובכ"ז שומרת וסוככת על הבית בכללו.

נמצא, שמשימה גדולה ותפקיד חשוב ביותר מוטל על האשה בבואה לבנות בית בישראל.

ב. הטעם לשמחה בט"ו באב

זה לשון הגמ' שם בתענית¹¹:

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כתמשה עשר באב וכיום הכפורים. בשלמא יום הכפורים – משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות. אלא תמשה עשר באב מאי היא?

אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר. עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל, ואמר: לאיזה שירצו יעלו. רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. רבה ורב יוסף דאמרו תרוייהו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה ולא היו כורתין עצים למערכה, לפי שאינן יבשין מכאן ואילך, דמוסיף יוסף, ודלא מוסיף – מאי יאסף? אמר רב יוסף: תקבריה אימיה.

מגמ' זו עולה בבירור, כי המחול בכרמים היה רק **תוצאה** של שמחה שהיתה בשני ימים אלו, ולא שהיא התחילה ממחול זה.

חשוב לציין כאן את דבריו של הרשב"ם¹² כי 'כל הנך אמוראי לא פליגי, אלא מר גמיר האי מרביה ומר גמיר האי מרביה'.

10. שם בתהילים קכה, ג.

11. בדרף ל' ע"ב.

12. בסוגיא המקבילה בב"ב (דף קכא ע"א ד"ה 'יום שהותר').

מה שצריך להבין הוא - מהו המשותף לכל הסיבות המנויות בגמ', מדוע הן גורמות לשני ימים אלו להיות ימים כ"כ טובים?¹³

והנראה לומר בזה - שכל סיבות אלו הן רגעי שמחה שבאו בסיום תקופה של בירור שהיא כשלעצמה אינה משמחת כ"כ;

יום שהותרו שבטים לבוא זב"ז הוא אמנם אירוע משמח, אך צריך לזכור שזה אומר שעד אז היו אסורים לבוא זב"ז - דבר שאינו חיובי במיוחד.

כמו"כ זה שהותר שבט בנימין באותו יום הוא ג"כ דבר משמח, אך היתר זה נולד מתוך זה שחטא אותו השבט ונענש באיסור לבוא בקהל - דבר שהוא ההיפך משמחה.

ה"ה לגבי יום שכלו בו מתי מדבר - זהו מאורע משמח, אך הוא נובע מתוך זה שחטאו במרגלים ונענשו ב'מדבר הזה יפלו פגריכם' וכו'. ברור שכאשר העונש נגמר, יש על מה לשמוח.

כנ"ל הוא ג"כ לגבי יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט' וכו' - אירוע משמח הבא בעקבות מעשה עצוב ואסור של ירבעם בן נבט.

גם קבורת הרוגי ביתר ביום הזה, הינו אירוע שכזה - הקבורה עצמה היא וודאי דבר משמח, אך הקבורה באה בעקבות רציחתם של אנשי ביתר - אירוע שהוא ההיפך משמחה.

לגבי המאורע האחרון - יום שפסקו מלכרות עצים למערכה' - ברבינו גרשום¹⁴ מבואר שהסיבה לשמחה היתה בשל תוספת בלימוד התורה - 'לפי שעה שהיו עוסקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יו"ט שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה'. אמנם גם כאן, באה השמחה על רקע נסיבות לא כ"כ משמחות - בגלל שהתולעת מצויה אז יותר בעצים עלה החשש שייפסלו העצים למזבח, לכן נאלצו להפסיק לקיים מצוה, מצוות בקיעת העצים למערכה¹⁵.

ג. מהות ה'טוב'

עתה, עלינו להבין במה שונה שמחה כזו שבאה לאחר בירור עצוב, משמחה רגילה? מדוע זו שמחה גדולה יותר עד כדי כך ש - 'לא היו ימים טובים לישראל' כאותם שני ימים?

13. יש לציין שבדרשות 'בית דוד' לרבי דוד טעביל (דרוש ו') מובאת דרשה ארוכה ובה ביאור יסודי לכל סוגיא זו. מומלץ ללמדה בעיון! בדברינו כאן, ננסה ללכת בדרך אחרת.

14. שם בב"ב (קכא ע"ב)

15. כמבואר ברש"י אצלנו בתענית ל' ע"ב.

למעשה, צריך לדייק יותר ולשים לב שהגמ' לא מגדירה את שני הימים הללו כימים הכי שמחים, אלא כימים הכי טובים. כי באמת מצד השמחה שבהם - אמנם בסוף הגיעה שמחה, אך ברור שזו לא השמחה האידאלית, סוף סוף קדמו לה אירועים לא כ"כ משמחים. אלא מה שכן מאפיין את המאורעות הללו הוא שהם הופכים להיות הימים הטובים ביותר.

מהו יום 'טוב'? מהי ההגדרה של 'טוב'?

אומר המדרש בבראשית רבה¹⁶:

רבי נחמן בר שמואל בר נחמן בשם רב שמואל בר נחמן אמר הנה טוב מאד זה יצר טוב והנה טוב מאד זה יצר רע, וכי יצר הרע טוב מאד אתמהא, אלא שאלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה ולא הוליד ולא נשא ונתן וכן שלמה אומר¹⁷ 'כי היא קנאת איש מרעהו'.

בהמשך המדרש מופיעים עוד כמה מדרשים מקבילים לגבי ערכים נוספים שנלמדים ג"כ מה-ר"ו של 'והנה'. בין היתר מופיעים שם ערכים כמו - מידת יסורין, גיהנום, מלאך המות, מידת פורענות ומלכות הרומיים. וגם לגביהם מחדש המדרש שלא רק הערכים - מידת הטוב, גן עדן, מלאך החיים וכו' הם המוגדרים כ'טוב', אלא גם הערכים השליליים הנ"ל.

כמובן שעולה השאלה, מדוע גם ערכים שליליים אלו מוגדרים כ'טוב'?

וי"ל ע"פ החלוקה לשלוש בחינות המובאת בספר העיקרים¹⁸: טוב, ערב, מועיל. הטוב - הוא מה שמצד האמת הוא חיובי¹⁹, הערב - מה שחיובי מצד החוש, והמועיל - מה שחיובי בגלל התועלת שהוא מביא.

קיים הבדל מהותי בין ה'טוב' ובין ה'מועיל' ו'הערב'; ההבדל הוא - שהערב והמועיל הם דברים שהחיוב בהם גלוי וברור, משא"כ ה-טוב הוא דבר שמצד האמת הוא חיובי, אך החיובי שבו אינו ניכר בהכרח כלפי חוץ.

וא"כ מה שחיובי ביצה"ר ובשאר הערכים השליליים, הוא מה שהמדרש מפרש למשל לגבי יצה"ר ש- 'אלולי יצר הרע לא בנה אדם בית ולא נשא אשה' וכו'; דהיינו גם לכוחות השליליים במהותם, יש תפקיד בעוה"ז וזה מה שמכניס גם אותם לגדר של 'טוב', משום שהגדרת טוב היא לאו דוקא כל מה שבמהותו הוא טוב מוחלט, אלא

16. פרשה ט' סק"ז.

17. בקהלת ד'.

18. במאמר ג' ריש פרק לה, והובאה ג"כ במהר"ל בפכ"ד בגבורות ווע"ע בנתיבי העבודה פי"ח עמ' קלטו. ומעניין לציין שבשלה"ק (בשער האותיות ריש אות י') הביא חלוקה זו בשם הפילוסופים.

19. עי' העמק דבר על בראשית לב, יא.

הטוב מוגדר ע"פ האמת, ואם מצד האמת יש לערך שלילי ג"כ תוצאה חיובית, אע"פ שזו רק תועלת עקיפה ולא עצמית, מ"מ גם היא בכלל דבר שראה אותו אלוקים שהוא 'טוב מאד', גם זה בכלל הגדר של 'טוב'²⁰.

נמצא א"כ, שה'טוב' עניינו כל דבר שבמהותו הוא חיובי גם אם אין הדבר ניכר כלפי חוץ, גם אם קיימים בו ג"כ צדדים שליליים.

אמנם, עדיין יש להבין מדוע מכונה מציאות שכזו שיש בה גם צדדים שליליים, בשם 'טוב'? הרי לכאורה היא ההיפך של 'טוב'?

וי"ל, שבעצם מהותו של ה'טוב' הוא שלימות²¹. ויבואר הענין ע"פ היסוד ש'ידיעת ההפכים היא אחת'²² שפירושו ששני ערכים מנוגדים זל"ז הם למעשה שני צדדים של אותו מטבע וע"מ שידיעת ערך אחד תהיה שלימה, יש לדעת ג"כ את הערך השני.

ולמשל, מסביר המהר"ל²³ שמטעם יסוד זה, א"א להבין את הגאולה בלי שמבינים את החורבן²⁴, כי בעצם הגלות והגאולה הם שני צדדיו של המטבע. ואם נשאל היא גופא, מדוע כך הדבר, הרי לכאורה אין קשר בין שני ערכים הפכיים ומנוגדים זל"ז? התשובה היא שבאמת כן ישנו קשר עמוק בין הדברים והוא - שבלי הרע לא היינו מגיעים אל הטוב. לאחר שהגענו אל הטוב התגלה לנו שהרע היה בעצם טוב²⁵. במילים אחרות, בזכות הבירור שפעל ה'רע' הגענו אל ה'טוב'. זו הסיבה שהרע הוא חלק בלתי נפרד מהטוב, ושניהם ביחד מהווים למעשה מציאות אחת שלימה ששמה 'טוב'.

20. "וגם אלו הסיבות הרעות הן סיבות קודמות לטובות, כי כל אשר ברא אלוקים הוא 'טוב מאד' " עין איה ברכות ח"א פ"א סימן מז.

21. עי' מהר"ל בנצח ישראל פ"ה - שהטעם של"כ ביום הב' לבריאה "כי טוב" הוא משום שהיתה בו תלוקה, ו"טוב" שייך רק כאשר יש שלימות.

22. מהר"ל ריש פ"א דנצח ישראל.

23. שם.

24. וכמאמר שלמה המלך: "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך" (קהלת ב, יג).

25. עוד על יסוד זה, עי' למשל בשפ"א לפסח תרמ"ז וד"ה 'בפסוק אז ישיר', וע"ע שם לשנת תרמ"ב ד"ה 'אז ישיר פירוש אחר' בענין אמירת "מי כמוך באילמים ה' " (ע"פ גיטין נו ע"ב) שביאר השפ"א שהיינו בגלל שרק לאחר שעברו את הים נתגלה להם למפרע ששתיקתו של הקב"ה במצרים היתה ג"כ לטובה. ועוד ביאר השפ"א (על פסח תרל"ב ד"ה 'מרור זה'), שלכן בדברי ר"ג (בפסחים קטז ע"ב) הסדר הוא דוקא 'פסח, מצה ומרור' אע"פ שהמרור הוא זכר לשיעבוד ואילו הפסח והמצה הם זכר לגאולה והרי השיעבוד קדם לגאולה, מ"מ מכיוון שרק אחרי שנגאלו נודע להם שהשיעבוד היה חלק מהגאולה, לכן שייך למנותו כאחד משלושת יסודות גאולת מצרים רק אחר הפסח והמצה, וע"ע בס' אור גדליהו (שארר) חלק מועדים (עמ' 132 סק"ב) שמרחיב עוד בעני"ז.

א"כ, גם לגבי יצה"ר, מכיוון שגם בו יש תועלת חיובית שהרי רק בזכותו ניתן להגיע לבנין בית, לנשיאת אשה ולשאר הדברים החיוביים המתוארים במדרש, לכן גם הוא בכלל השלימות של ה'טוב'.

עתה יש לחזור לששת המאורעות שבגמ' ולבאר כיצד הרע שקדם להם הביא לתועלת חיובית. יש להבין איזה בירור נעשה בכ"א מהם שבגללו קיבלו את ההגדרה של 'טוב'.

נקדים רק ונאמר, שמן הראוי היה להרחיב בנקודה זו הרבה יותר ולפרט לגבי כאו"א מהמאורעות כיצד מופיע בו רעיון זה, אך מפאת קוצר היריעה ובעיקר בשל הרצון לשמור על רצף, נסתפק רק בכמה מילים ומקורות לגבי כל מאורע ומאורע, ואידך זיל גמור!

יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה: פירוש הדבר, שהותרה 'הסבת נחלה' ביום הזה²⁶, וכמו שפ' רש"י: 'דרחמנא אמר וכל בת יורשת נחלה וגו' (במדבר לו) וכתוב (שם) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו בני ישראל ועמדו והתירו דבר זה בחמשה עשר באב', והוסיף הרשב"ם שאיסור זה היה רק על דור באי הארץ אך לא על הדור שאחריו ולכן התירוהו. היסוד שקנו ישראל מאיסור זה הוא בירור בערך השבטיות בישראל. דרך איסור זה שמר כל שבט על נחלתו המיוחדת, אותה קיבל ע"פ הנחיה אלוקית ברורה (הגורל, אורים ותומים) שתכליתה להתאים לכל שבט בדיוק את חבל הארץ המתאים לתכונותיו הייחודיות, החיוניות כ"כ לבנין האומה. וראה עוד בהרחבה בס' איש לשבטו להר"א רמר ז"ל.²⁷

יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל: הרקע לאיסור על שבט בנימין לבוא בקהל הוא כידוע פרשת 'פילגש בגבעה'²⁸. אחרי המעשה הנורא שעשו בני בליעל משבט בנימין ולאחר שקיבלו גיבוי מהשבט כולו, החליטו שאר שבטי ישראל כי במעשה זה היה משום פגיעה אנושה ביסוד מקודש ביותר – יסוד הבית בישראל. העובדה שניתן לאנוס ולהתעלל כך באשה השייכת לאיש אחר (על אף שהיתה זו פילגש שלו) מוכיחה שאנשים אלו לא השכילו להבין את קדושת המוסד הזה ששמו משפחה, בית. על כן, בתום הניצחון במלחמה נגד שבט בנימין נשבעו כל שאר השבטים לאמר 'איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה'²⁹, מידה כנגד מידה; הם פגעו בקדושת הבית בישראל – דינם שלא יזכו לבנות בתים. אמנם כעבור זמן, לאחר שהעם רואה שבדרך זו ייאבד שבט שלם בישראל ותיפגע האומה כולה³⁰, מחפשים השבטים

26. לשון הרשב"ם בב"ב קכא, ע"א.

27. בהקדמה, עמ' 15-13 וכן בספרו 'מעבור הארץ' עמ' 9-177 וע"ע כנ"ל בפרי צדיק ולספר דברים, עמ' 47.

28. שופטים פרקים יט-כא.

29. שם כא, א.

30. שם, שם ב-ג.

דרך כן לאפשר לשבט בנימין לבנות בתים בישראל, ועל רקע זה נמצא הפיתרון בדמות מחול בכרמים - 'וראיתם והנה אם-יצאו בנות שילו לחול במחלות ויצאתם מן הכרמים וחטפתם לכם איש אשתו מבנות שילו והלכתם ארץ בנימין'³¹. א"כ דרך פרשה טרגית זו למדו שבט בנימין ועמ"י כולו מהו ערך המשפחה והבית בישראל.

יום שכלו בו מתי מדבר: מתי המדבר הם הדור שחטאו במאיסה בארץ ישראל³². על כן נגזרה עליהם הגזירה של 'במדבר הזה יפלו פגריכם'³³ ובכך לא זכו להיכנס לארץ. דרך חטא חמור זה נעשה בעצם בירור גדול בענין ערכה ומעלתה של ארץ ישראל, כך שלמרות שמחיר הבירור היה כבד, מ"מ היה בכך שיעור לדורות על מעלת הארץ וקדושתה.

יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים: מעיון בסוגיא בגיטין³⁴ עולה כי גם הושע בן אלה היה רשע כמו ירבעם בן נבט, אלא שהגמרא מדייקת מהפסוק 'ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו'³⁵ שבדבר אחד הוא היה פחות רשע מירבעם וזה בנושא הזה של העליה לרגל, שלעומת ירבעם שהעמיד שני עגלי זהב ומנע את העליה לירושלים, הרי שהושע רק איפשר מחדש את העליה לירושלים אך לא ביטל את שני העגלים וכמו שאומרת הגמ' שלנו: 'אמר: לאיזה שירצו יעלו', דהיינו 'חופש פולחן' לא יותר. נמצא שעל רקע הדמיון הכמעט מוחלט בין הושע ובין ירבעם, בולט במיוחד הדבר החיובי היחידי שהוא כן עשה והוא - חידוש העליה לרגל לירושלים. זהו א"כ הבירור שיצא מכל הרע הזה, ערך בית-המקדש וזיקתנו אליו.

יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה: חורבן העיר ביתר עשה שבר גדול בישראל. ביתר היתה סמל לגבורה ולמסירות נפש, כפי שמתארים חז"ל בסוגיא בגיטין³⁶. כך מסביר הרב זצ"ל³⁷ את העובדה שבמשך שלוש שנים לא הרקיבו הרוגי ביתר: 'הוא סימן לדורות, כי ע"י נפילת ביתר נגדעה קרן ישראל לשעתה. והנה נשמרה צורת ההרוגים עד שלא די שלא הרקיבו לאבד צורתם אלא שגם לא הסריחו, להיות לאות שגם אם הננו חשובים כנטולי כח החיים מחרב האויב שהרע בקודש, שמור בנו כח חיים נפלא לשמור צורתינו העצמית וממילא אנו בטוחים על התעודה היותר רוממה שהיא תעודת הכלל, שאם רחוקה היא מאד בא תבוא זמנה. וזאת היא דוגמת הגבורה המורה על שמירת ישיני עפר עד עת קץ שישובו לתחיה, כן תשוב כך הגדולה היותר נשגבה אל עמנו באחרית הימים'. א"כ גם כאן קנינו מדריגה

31. שם, שם כא.

32. כמש"כ 'וימאסו בארץ חמדה' (תהילים קו, כד).

33. במדבר יד, כט.

34. דף פח ע"א.

35. מ"ב יז, ב.

36. דף נז ע"א.

37. בעין אייה ברכות ח"ב פ"ז ס"ק לא (עמ' 218).

חשובה ביותר של **גבורה**, אך שוב - במחיר כואב ביותר. זהו הבירור של היום שבו ניתנו הרוגי ביתר לקבורה.

יום שפסקו מלכרות עצים למערכה: כפי שהתבאר למעלה, השמחה שבתוספת לימוד התורה באה על רקע הפסקה בקיום מצוות בקיעת עצים למערכה. למעשה, קיבלנו כאן לימוד גדול באשר ליחס הנכון שבין תורה ועבודת ביהמ"ק. הרב זצ"ל בעין אייה³⁸ מסביר ש'העבודה צריכה להיבנות דוקא ע"פ התורה' ולא ע"פ שכל האדם, לפי שאין שכל האדם מגיע עד עומק פרטי העבודה... כי החילופים רבים בפרטי העבודה, וא"א להשיג הכל בשכל אנושי כי אם בהופעה אלוקית' דהיינו - ע"י התורה. ומוסיף הרב, שזו הסיבה שדוקא בבית קודשי הקדשים 'מקום יסוד עבודת ישראל' צריך להיות מונח הארון שהוא 'יסוד תורת ישראל'. עפ"ז יש לבאר ג"כ אצלנו - קטיעת מצווה הקשורה לעבודת ביהמ"ק בגלל הצורך בתוספת לימוד תורה, יש בה ג"כ את היסוד הנ"ל: שהתורה היא מעל העבודה והיא המנחה אותה. וניתן אולי להוסיף - שלכן נגרמה קטיעת המצוה דוקא ע"י תולעת וכדלעיל³⁹ - שמאז קיים חשש להימצאותה בעצים, שכן כבר דרשו חז"ל⁴⁰ 'מה תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפה, כך ישראל' וכו'⁴¹ והרי עיקר לימוד התורה הוא ג"כ **בפה**⁴², לכן דוקא ע"י התולעת וכח הפה שלה למדו שהעבודה מוגבלת ומונחית ע"י התורה שכחה ג"כ בפה ונמצאת מעליה.

לסיכום - בירור גדול נעשה כאן במספר ערכים מאד יסודיים: השבטיות, קדושת הבית, ארץ ישראל, בית המקדש, גבורה ומסירות נפש וכן יחסי תורה ועבודה⁴³.

עפ"ז נבין מדוע המאורעות הללו הם המאורעות הכי **טובים** שהיו לעמ"י; משום שכאמור כולם הם ימים שהשמחה והטוב בהם בא אחרי בירור של מאורעות פחות טובים. אחרי הימים הפחות טובים שעברו, הגיעו אל המנוחה והנחלה, אל **השלימות** ואז היה זה באמת יום של שמחה - **יום טוב**.

38. ברכות ח"א (פרק ד' סימן מה).

39. בסעיף ב'.

40. בילק"ש ישעיה רמז תנ.

41. ואע"פ שסיום מדרש זה הוא: 'כך ישראל אין להם אלא תפילה' ול"כ 'תורה', מ"מ ל"ק - דע"י בעין אייה ברכות ח"ב (פרק ט' סימן קז) שהרב זצ"ל עשה ג"כ שימוש דומה במדרש הנ"ל, כך שע"כ הבין הרב שכוונת המדרש להמשיל מתולעת לכל סוגי השימושים בפה.

42. כמבואר בסוגיא בעירובין (נג ע"ב - נד ע"א) 'א"ל שמואל לרב יהודה שיננא פתח פומיך קרי פתח פומיך תני כי היכי דתתקיים ביך ותוריד חי' וכו', וע"ש עוד כמה דרשות בענ"ז.

43. יש להוסיף, שבענין המבנה הכולל והמסגרת של ששת הטעמים שבגמ' - יעויין בפרי צדיק (דברים עמ' 6-44), ולעניינינו די לנו בזה.

ד. השמחה ביה"כ

בהמשך לזה, נוכל להסביר מדוע גם על יוה"כ נאמר שלא היה יום טוב כמוהו. למעשה, זהו דבר שלגמ' היה פשוט, שהרי כך אמרה הגמ'⁴⁴: 'בשלמא יום הכפורים - משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות'. הגמרא מונה כאן שתי סיבות, ויש לבאר אותן ע"פ הדרך הנ"ל;

יום סליחה ומחילה - כמובן שאין שמחה כשמחת מחילת עוונות⁴⁵, אך אם יש מחילה - סימן שהיה גם חטא וחטא הרי הוא דבר לא חיובי ולא משמח. אך בכל זאת גם כאן נעשה בירור חשוב דרך נפילה זו, כפי שמבארים לנו חז"ל⁴⁶ - 'א"ר יהושע בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי כל הימים' וגו', ופירש רש"י: 'כלומר גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהן, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני - אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה'. נמצא שביה"כ הוקם **עולה של תשובה לציבור**⁴⁷.

יום שניתנו בו לוחות אחרונות - גם נתינת לוחות הברית הינו מאורע משמח, אך אין כמו העובדה שמדובר בלוחות האחרונות כדי להזכיר לנו ששמחה זו היא תולדה של אירוע עצוב - שבירת הלוחות הראשונות. אמנם גם כאן קיימת תועלת שהופקה מנפילה זו: מן הראוי להקדים טוב, שנושא זה רחב הוא עד מאד ומכיוון שאין זה מעניינינו כאן, לכן גם הפעם, ובמיוחד הפעם - נסתפק רק בכמה מראי מקומות ותו לא. התועלת מהנפילה היתה הן מצד שבירת הלוחות הראשונות והן מצד קבלת הלוחות השניות; **מצד שבירת הלוחות הראשונות** - כמו שאומר המדרש⁴⁸: 'ראה משה שחטאו ושבר את הלוחות משל לשר שנשל אשה וכתב לה כתובה ונתנה ביד השושבין לאחר ימים יצא עליה שם רע מה עשה השושבין קרע את הכתובה אמר מוטב שתהא נדונית כפנויה ולא כאשת איש כך עשה משה' וכו', דהיינו היתה כאן תועלת - שבזכות מעשה זה הוקל עוון העגל. ועוד בענין התועלת שבשבירת הלוחות, ראה בדרשות 'מדבר שור'⁴⁹ שם מסביר הרב בהרחבה יתירה את הצורך בשבירה דוקא של הלוחות (ולא באי מסירתן)⁵⁰. **מצד קבלת הלוחות השניות** - ההבדל הגדול שבין

44. בתענית, שהובאה לעיל.

45. כמו שנאמר: "לך אכול בשמחה לחמד... כי כבר רצה האלוקים את מעשיך" (קהלת ט, ז).

46. במסכת ע"ז דף ד ע"ב.

47. ע"פ מאמרם ז"ל, שם בע"ז (ה). "מאי דכתיב 'נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על' - נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה".

48. בשמות רבה פר' מו.

49. בדרוש לג ומובא (חלקית) ג"כ ב'מאורות הראיה' לשבועות (עמ' קלד).

50. בשאלה זו דנו עוד רבים - ראה למשל אור החיים הק' (שמות לב, יט) וכן שם משמואל (כי-תשא תר"ע ד"ה 'וישלך').

שני הלוחות הוא שהלוחות הראשונות היו 'מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלוחות'⁵¹. לעומת זאת על הלוחות השניות נאמר - 'ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות' וגו'⁵², הלוחות השניות כבר היו פרי מעשהו של משה, דהיינו קרובות יותר לבני אדם. רעיון זה מתבטא גם במדרש⁵³ האומר כי משה 'התחיל מצטער על שיבור הלוחות ואמר לו הקב"ה אל תצטער בלוחות הראשונות שלא היו אלא עשרת הדברות לבד ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרש ואגדות הה"ד (איוב יא) ויגד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה', והיינו אותו רעיון - שלעומת התימצות שבעשרת הדיברות (ושבלוחות הראשונות), הרי שהתוספות הנ"ל יותר מורחבות ויותר מתאימות לבני אדם. לגבי התועלת והצורך בלוחות קרובות יותר אלינו, ראה ג"כ בהרחבה ב'מדבר שור' הנ"ל⁵⁴.

נמצא שגם יוה"כ הוא יום טוב מאותה סיבה; ביום הזה הוכר והתברר שגם המאורעות הפחות משמחים כמו חטא העגל ושבירת הלוחות, מצד האמת - היו טובים.

לכן גם יום כזה ראוי אל התואר טוב, משום שגם בו הגיעו אל השלימות.

ה. עיון בסוגיא בתענית

למעשה יש לדקדק קצת יותר בסוגיא בתענית, ולהבין כיצד היה נראה אירוע זה של המחול בכרמים.

ראשית, מודגש בגמ': 'תנא - מי שאין לו אשה נפנה לשם' דהיינו לא כל אחד היה מסתובב בכרמים. רק מי שהיה זקוק לשידוך היה רשאי ללכת לשם במטרה למוצאו.

שנית, יש לשים לב מי היו הנשים שהשתתפו באירוע:

תנו רבנן: בת מלך שואלת מבת כהן גדול, בת כהן גדול מבת סגן, ובת סגן מבת משוח מלחמה, ובת משוח מלחמה מבת כהן הדיוט, וכל ישראל שואלין זה מזה, כדי שלא יתבייש את מי שאין לו.

רואים אנו שלא רק פשוטות העם, בעלות ה"סיכוי הנמוך למצוא שידוך" היו יוצאות לכרמים. גם בנות מלכים וכהנים גדולים היו יוצאות. גם בנות כאלה שבאות מבתים מלאים ביראת שמים!

51. שמות לב, טז.

52. שם לד, א.

53. בשמות רבה שם.

54. וכן ע"ע בשפ"א (כי תשא תרל"ט ד"ה 'ברש"י) ובשם משמואל (כי תשא תרע"ד ד"ה 'פסל לך').

כמו כן נשים לב כיצד יש הקפדה יתירה על 'בין אדם לחבירו' באירוע הזה, שלכן כולן היו שואלות את הבגדים מחברותיהן- 'שלא יתבייש את מי שאין לו'.

גם על הלכות טומאה וטהרה יש הקפדה באירוע זה, שלכן- 'כל הכלים טעונים טבילה'. יש חשיבות רבה שאירוע כזה ייעשה על טהרת הקודש.

גם הלבוש שלהן בכלי לבן מעיד על הטהור שבו נעשה המחול הזה; כפי שידוע שהלבן מציין פשטות ורוחניות כמו בגדי הכהן הגדול ביוה"כ וכמו הבגדים של בנות ישראל לעומת בגדי הצבעונין של בנות בבל⁵⁵.

ובכלל, אנו מוצאים שהמשנה משווה את כל המחול הזה לא פחות מאשר למעמד הר סיני ולבנין בית המקדש כפי שמסיימת:

וכן הוא אומר- 'צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו'⁵⁶ ביום חתונתו - זה מתן תורה, וביום שמחת לבו - זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו.

א"כ רואים מכל זה שמחול זה היה אירוע שנעשה כולו על טהרת הקודש ע"י אנשים יראי שמים ביותר, תוך הקפדה על דקדוקי הלכות; הן בין אדם לחבירו והן בין אדם למקום.

ו. יישוב הקושיות וסיכום

לפי כל מה שהתבאר, נראה שיובן יותר ענין המחול בכרמים ומה שמסביבו.

נשים לב על מי מסופר במשנה שהיו יוצאות וחולות בכרמים: '...שבהן בנות ירושלים יוצאות... ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים'. מי הן בנות ירושלים?

ידוע מה שמחלק הרב⁵⁷ בין ציון וירושלים - שציון מציין את הצד החומרי יותר של העיר ירושלים⁵⁸, בעוד שירושלים מציין את הצד הרוחני יותר.

עפ"ז י"ל ג"כ כאן, שהמשנה דייקה שדוקא בנות ירושלים היו יוצאות לכרמים, לא בנות ישראל וגם לא בנות ציון. דוקא בנות ירושלים שהיו בנות נעלות יותר, היו אלה בנות שהשכילו להבין מהו תפקידה של האשה בישראל ומתוך תשוקתן הגדולה למלא אותו, רצו הן בכל מחיר להינשא ולהקים בית נאמן בישראל.

55. כדאיתא בפסחים דף קט ע"א: "ת"ר חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל... במה משמחם... ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מוגהצין".

56. שיר השירים ג'.

57. באיגרות ח"ג עמ' קמח.

58. וכמו שמבארת הגמ' בשבת (סב ע"ב) ע"פ הפס' בישעיהו (ג, טז) "ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון" וגו', את חטאן של בנות ציון ערב חורבן ביהמ"ק- ע"ש.

ומכיוון שכנראה לא עלה בידן להינשא בדרך הרגילה, הן עשו מעשה ויצאו לחול בכרמים. דוקא בכרמים, מקום גידולן של הגפנים, אותן גפנים שאליהן המשילו את האשה הישראלית האידאלית - 'אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך'⁵⁹. מתוך תשוקתן העזה להיות אשה אידאלית בישראל הממלאת את תפקידה כמו גפן זו, יצאו הן לחול בכרמים.

לכן גם נעשה כל המחול הזה על טהרת הקודש כפי שתואר למעלה; תוך הקפדה הן על בין אדם לחבירו והן על בין אדם למקום.

עוד יש לשים לב, שהמשנה לא מורה כאן הלכה - שכך על בנות ישראל לנהוג בשני ימים אלו. המשנה בסה"כ מספרת מה עשו קומץ בנות נעלות, בנות ירושלים, באותם שני ימים. בפרט יש לזכור שמדובר כאן במשנה האחרונה של המסכת וידוע שבדרך כלל משניות כאלו עוסקות במילי דאגדתא ולא בהוראת הלכה.

כך שכל מעשה זה אינו בהכרח דרך לרבים, אלא זהו מעשה המתעורר אצל יחידים, שרק אם הוא מתעורר באופן טבעי, מתוך הבנה ורצון להוציא לפועל את כל הערכים הנ"ל, הרי הוא משובח.

נמצא שהמשנה בסה"כ באה לתאר עד כמה היו שני ימים אלו ימים טובים, והיא מתארת זאת ע"י הסיפור של מה שבנות ירושלים היו עושות בימים הללו. דהיינו המעשה של בנות ירושלים הוא רק **תוצאה** של הטוב שהיה בימים האלו. אין כאן הלכה שכך צריך לעשות, אלא עובדתית כך נהגו הבנות הנעלות דאז - בנות ירושלים.

ומדוע נעשה המחול דוקא בשני ימים אלו?

ובכן שנינו⁶⁰ - "כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא טובה... דכתיב⁶¹ 'לא טוב היות האדם לבדו'". וביאר רבינו בחיי⁶² שמאמר זה מבוסס על הפסוק במשלי⁶³ 'מצא אשה מצא טוב' והוסיף המהר"ל ביאור⁶⁴ - שמכיוון שהאשה משלימה את האיש שהרי בלעדיה אין הוא שלם, לכן כששרוי בלא אשה נקרא ששרוי בלא טובה משום שהטובה עניינה שלימות⁶⁵.

לכן מובן מדוע דוקא בשני ימים אלו התעוררו בנות ישראל הנעלות למלא את תפקידן ולהגיע אל שלימותן, משום שזוהי סגולתם של יומיים אלו - ימים של **טוב**, ימים של **שלימות**.

59. וכפי שהתבאר לעיל בסעיף א'.

60. ביבמות סב ע"ב.

61. בראשית ב, יח.

62. בהקדמתו לפרשת וזאת הברכה.

63. פ' יח, פס' כב.

64. בח"א עה"מ וחלק א' עמ' קלד.

65. כפי שהתבאר לעיל בהערה 21 - ע"ש.